

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDAKİ İSTİKŞAFİ GÖRÜŞMELER ZAMAN KAYBI MI, ÇÖZÜM MÜMKÜN MÜ?

YÜCEL ACER

SETA | PERSPEKTİF

OCAK 2021 · SAYI 305

- Türkiye ile Yunanistan arasındaki istikşafi görüşmeler süreci ne anlama geliyor?
 - Görüşmelerden hızlı bir sonuç beklenebilir mi?
 - Taraflar neden istikşafi görüşmelere devam etmeliler?

İSTİKŞAFİ GÖRÜŞMELER SÜRECİ

İki ülkenin Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarına dair son zamanlarda yaşadıkları gerginlik nedeniyle müzakerelerin yeniden başlatılması kararı alınmış gözükmektedir. Bu karar üzerine akla kaçınılmaz olarak gelen soru, geçmişten bu yana koşulların ne kadar değiştiği ve kapsamlı bir çözüm için ne kadar umut vadettiğidir.

Türkiye ve Yunanistan sorunlarla dolu uzun bir ilişkiler geçmişine sahiptir. Sorunların büyük bir kısmı Ege Denizi'nin adalarına, deniz alanlarına ve hava sahasına ilişkindir bu da devam etmektedir. 1923 Lozan Barış Antlaşması ve 1947 Paris Barış Antlaşması ile Ege Denizi'nin hukuki statüsüne ilişkin bazı hükümler ihdas edilmiş olmasına rağmen sorunlar tümüyle halledilememiştir. Söz konusu antlaşmaların hükümlerinden bazılarının yorumlanması ve uygulanması uyuşmazlıklara yol açarken diğer yandan Ege Denizi'nde iki ülkenin haklarına dair hususların tamamı uluslararası düzenlemelerle de çözülememiştir. Henüz bu sorunlar halledilmeyi beklerken son zamanlarda Doğu Akdeniz'de de deniz alanlarının

sınırlandırılmasına dair uyuşmazlıklar yaşanmaya başlanmıştır. Doğu Akdeniz sınırlandırma sorunu da iki tarafın görüşmeler yapıp uzlaşma sağlamaları ile çözüme kavuşturulması gereken sorunlar arasına dahil olmuştur.

Ancak iki ülke sorunların çözümüne dair uzun bir müzakere geçmişine de sahiptir. 2000'lerin başına kadar iki ülke siyasi ortamın müsait olduğu ve görüşme ihtiyacının aciliyet gösterdiği dönemlerde sorunların çözümüne dair ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında Bern (Kasım 1976), Montrö (Mart 1978), New York (Ekim 1988) ve Madrid (Temmuz 1997) görüşmelerini zikretmek mümkündür. Şüphesiz ki ikili görüşmelerin en kapsamlı ve uzun süreli olanı kısaca "istikşafi görüşmeler" adıyla anılan görüşmeler süreci olmuştur. 12 Mart 2002'de Ankara'da yapılan ilk toplantı ile başlatılan bu süreç 2016'ya kadar 14 yıl boyunca devam ettirilebilmiştir. Nispeten olumlu ilişkilerin mevcut olduğu 2002-2005 arasında 34 tur görüşme gerçekleştirilmiş ancak 2005-2010 arasında süreç yavaşlamış ve yalnızca 8 tur görüşme yapılabilmektedir.

YÜCEL ACER

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Uluslararası İlişkiler lisans derecesi, Sheffield Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk master derecesi, Bristol Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk doktora derecesi almıştır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'nda Milletlerarası Hukuk profesörüdür. Uzmanlık alanları uluslararası deniz hukuku, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur. Birçok bilimsel makalenin yanında İngiltere'de basılmış *The Aegean Maritime Disputes and International Law* (Ege Deniz Sorunları ve Uluslararası Hukuk), *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi ve Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* isimli kitapların da yazarıdır. ABD'de Hawaii Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora sonrası çalışmalar yapmış, Kara Harp Okulu, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Atılım Üniversitesi'nde de dersler vermiştir.

2016'ya kadar ise 18 tur görüşme daha gerçekleştirilmiş ve 1 Mart 2016'da Atina'da yapılan 60. tur ile de sona ermiştir. İstikşafi görüşmelerin içeriğinin gizli tutulması kararı alındığı için bütün bu süreç boyunca sağlanan ilerleme konusunda kamuoyuna açıklama yapılmamıştır.

GÖRÜŞMELERDEN ÇÖZÜM ADINA BEKLENTİLER

Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarına dair son zamanlarda yaşadıkları gerginlik nedeniyle müzakerelerin yeniden başlatılması kararı alınmış gözükmektedir. Bu karar üzerine akla kaçınılmaz olarak gelen soru ise geçmişten bu yana koşulların ne kadar değiştiği ve kapsamlı bir çözüm için ne kadar umutlu olunabileceğidir. İki ülke arasında Ege ve Doğu Akdeniz'e dair kapsamlı bir çözümün ortaya koyulmasına yönelik henüz umutlu olmayı gerektirecek fazlaca sebep bulunmamaktadır.

Görüşmelerin bir nevi esasını oluşturan sorunların tanımlanması ile ilgili Yunanistan'ın bilinen aykırı tutumunun devam ettiği görülmektedir. Mesela Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu geçtiğimiz günlerde yaptığı açıklamasında Yunanistan ile istikşafi görüşmelerde tüm konuların ele alınacağını vurgularken¹ Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias ise aynı günlerde Yunanistan'ın her zaman "tek sorun olan" Ege ve Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (MEB) sınırlandırması sorununu görüşmeye hazır olduğunu bir kez daha ifade etmiştir.²

Bu son resmi açıklamalar her iki tarafın da müzakere edilecek sorunlar listesi üzerinde henüz anlaşmaya varmadıklarını göstermektedir. İşte tam da bu nedenle görüşmeler çözümlerin görüşülmesi an-

lamında "müzakere" değil sorunların araştırılması anlamında "istikşafi" kavramı ile ifade edilmektedir. Şüphesiz ki bunun yegane nedeni Yunanistan'ın birçok soruna rağmen halen sadece kıta sahanlığı ve muhtemel MEB sınırlandırılması meselelerini müzakere edilebilecek "yegane sorun" olarak görmekte ısrar ediyor olmasıdır.

Öte yandan iki tarafın sorunların çözümüne dair yaklaşımları arasındaki derin farkın da halen devam ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye hem Ege Denizi hem de Doğu Akdeniz'deki Yunan taleplerini "maksimalist" talepler olarak görmektedir. Türkiye'nin birçok resmi açıklamasında Yunanistan'ın özellikle adalar için talep ettiği deniz alanları "uluslararası hukukun ilgili kurallarına aykırı" ve "aşırı" talepler olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda Yunanistan'ın yaklaşık 10 kilometrekare büyüklüğündeki Meis Adası için yaklaşık 40 bin kilometrekare büyüklüğünde bir deniz alanı talep etmesi çarpıcı bir örnek olarak zikredilmektedir.³ Yunanistan tarafının da Türkiye'nin taleplerini "maksimalist" kavramı ile tanımlaması bu derin farklılığın bir başka göstergesidir.⁴

Doğu Akdeniz'de son zamanlarda yaşanan gerginlik nedeniyle hükümetler üzerinde oluşmuş kamuoyu baskısı da dikkat çekmektedir. Türkiye hükümeti Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin aşırı taleplerine karşı kararlı tavırlar alırken kamuoyu bu tepkilerin büyük bir kısmına geniş destek vermiştir. Rum tarafında da benzer bir durumun mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Yakın zaman önce Yunanistan Parlamentosunda konuşan dışişleri bakan yardımcısı Yunan Parlamentosundan Yunan karasularını İyonya Denizi'nde 6 mil den 12 mile çıkararak Türkiye'ye "güçlü bir mesaj"

1 "Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Alman Dışişleri Bakanı ile Yapıldığı Görüşme Sonrasındaki Açıklaması", T.C. Dışişleri Bakanlığı, 18 Ocak 2021.

2 "Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias' Statement Following His Meeting in Lisbon with the Minister of Foreign Affairs of Portugal", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 13 Ocak 2021, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statement-following-his-meeting-in-lisbon-with-the-minister-of-foreign-affairs-of-portugal-13012021.html>, (Erişim tarihi: 24 Ocak 2021).

3 The Letter Dated 21 August 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General, A/74/997-S/2020/826.

4 "Alternate Foreign Minister Miltiadis Varvitsiotis' Interview in the Newspaper 'Political' with Journalist Giorgos Evgenidis", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 16 Ocak 2021, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/alternate-foreign-minister-miltiadis-varvitsiotis-interview-in-the-newspaper-political-with-journalist-giorgos-evgenidis-16-january-2021.html>, (Erişim tarihi: 23 Ocak 2021).

göndermesini talep etmiştir.⁵ Parlamento söz konusu tasarımı karşı oy olmaksızın 284 oy ile kabul etmiştir. Bu tutumlar en azından Yunanistan adına çözüm için verilmesi gereken muhtemel tavizlerin önünü şimdilik tıkayacak gözükmektedir.⁶

Yunanistan'ın en son resmi açıklamaları da kapsamlı bir çözüm için çok da mücadele etmeyecekleri izlenimi vermektedir. Yunan Dışişleri Bakanı Dendias, Türkiye ile başlayacak istikşafi görüşmelerin hemen öncesinde yaptığı açıklamalarından birinde "Girit'e gelince, bayanlar ve baylar, başbakan şimdi Girit'teki karasularının genişletilmesi konusunda aylardır bir duruş sergiliyor. Ve Girit, doğal olarak Girit'in doğusunu da kapsar. Buna hiç şüphe yok" diyerek Türkiye için oldukça hassas Ege karasuları genişliği sorununu gündeme getirmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın, karasuları meselesini Türkiye ile müzakere edeceğine dair yorumları "saçma" olarak nitelendirmiş ve "Yunanistan Cumhuriyeti'nin hiçbir başbakanı karasuları meselesini asla müzakere edemez çünkü bu bir egemenlik meselesidir ve pazarlık konusu değildir" ifadelerini kullanmıştır.⁷

Planlanan yeni istikşafi görüşmeler bugüne kadar en iyi uluslararası siyasi ortamda da başlamıyor. Başta Fransa olmak üzere Avrupa Birliği (AB) kurumları ve üye devletleri Doğu Akdeniz üzerindeki son Türk-Yunan gerginliği vesilesi ile iki ülke arasındaki sorunlara daha önce eşi görülmemiş bir ölçüde mü-

dahale etmeye başlamıştır. Bu sorunlar bağlamında AB, Türkiye'ye yaptırım öngören kararlar almış, 22 Aralık 2020'de yapılan AB Liderler Zirvesi'nde yeni yaptırım kararları alabileceğine dair gerginliği artırıcı beyanlarda da bulunmuştur. Bu müdahaleler Türk kamuoyunda "haksız" ve "düşmanca" olarak algılanmakta, tavizler yerine daha sağlam duruşların sergilenmesi gerektiği yönündeki görüşleri güçlendirmektedir.

İSTİKŞAFİ GÖRÜŞMELERİN GEREKLİLİĞİ

Yukarıdaki olumsuz ifadelerle rağmen istikşafi görüşmelerin herhangi bir esastan yoksun olduğunu da düşünmemek gerekir. Hızlı bir kapsamlı çözüm beklenmese de müzakereler yine de sorunların çözümü bağlamında ilerlemeye ciddi katkılarda bulunma potansiyeline sahiptir. Görüşmelerin başlaması öncelikle taraflar arasında son dönemde yükselen gerilimin azalmasına yol açacak ve böylelikle esaslı görüşmeler için elverişli bir ortam oluşturma sürecini başlatacaktır. Ankara ve Atina hükümetleri arasında temasın olmadığı ortamlarda AB'nin müdahalesi gibi taraflı müdahalelerin önü açılmakta, iki taraf arasındaki gerilim yükselerek çözüm ortamının tümenden zarar görmesine yol açmaktadır. İkili görüşmeler bu tür olumsuz durumların oluşmasını engelleme potansiyeli de taşımaktadır.

Türkiye "kapsamlı ve kalıcı çözüme ulaşmak için her yola başvurmaya kararlı" olduğunu belirterek uluslararası mahkemeler de dahil üçüncü bir tarafı içeren çözüm yollarını dışlamadığını ifade etmektedir.⁸ Ancak Türkiye, Ege sorunlarının yaşanmaya başladığı 1960'lar ve 1970'lerden bu yana bir çözüm yolu olarak müzakerelere güçlü bir vurgu yapmaktadır. Uyuşmazlıkları çözmek için uluslararası hukukun ilgili kurallarını uygulamaktan yana olduğunu ve bunun da öncelikle müzakere yöntemi ile iki taraf arasında yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Türkiye, müzakerenin sadece BM Şartı'ndan kaynaklanan bir zorunluluk değil aynı zamanda mevcut

5 "Alternate Minister of Foreign Affairs Miltiadis Varvitsiotis' Speech at the Parliamentary Standing Committee on National Defense and Foreign Affairs Meeting Regarding the Draft Law on the Breadth of the Territorial Sea in the Ionian Sea", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 14 Ocak 2021, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/alternate-minister-of-foreign-affairs-miltiadis-varvitsiotis-speech-at-the-parliamentary-standing-committee-on-national-defense-and-foreign-affairs-meeting-regarding-the-draft-law-on-the-breadth-of-the-territorial-sea-in-the-ionian-sea-14012021.html>, (Erişim tarihi: 23 Ocak 2021).

6 "Greece Extends Coastal Claim to Ionian Sea Waters, Indirectly Warns Turkey", Deutsche Welle, 21 Ocak 2021.

7 "Minister of Foreign Affairs N. Dendias' Intervention in the Parliamentary Debate on the Draft Law 'Determining the Breadth of Territorial Waters in the Maritime Zone of the Ionian and the Ionian Islands up to Cape Tenaro in the Peloponnese'", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 19 Ocak 2021, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-dendias-intervention-in-the-parliamentary-debate-on-the-draft-law-determining-the-breadth-of-territorial-waters-in-the-maritime-zone-of-the-ionian-and-the-ionian-islands-up-to-cape-tenaro-in-the-peloponnese-19012021.html>, (Erişim tarihi: 23 Ocak 2021).

8 "Turkey's Views Regarding the Settlement of the Aegean Issues", T.C. Dışişleri Bakanlığı, 9 Eylül 2020, http://www.mfa.gov.tr/maritime-issues---aegean-sea---turkey_s-views-regarding-the-settlement-of-the-aegean-issues.en.mfa, (Erişim tarihi: 23 Ocak 2021).

ihtilafların çözümü için en uygun yol olduğuna dikkat çekmektedir. Türkiye'ye göre özellikle Ege Denizi anlaşmazlıkları birbirleri ile bağlantılı ve ayrılmaz konuları içerir ve müzakereler “kapsamlı bir çözüm” bulmak ve “Ege Denizi’ndeki hassas dengeyi” korumak için en uygun yöntemdir.⁹

⁹ The Letter Dated 21 August 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General, A/74/997-S/2020/826.

Yunanistan’ın “tek sorun, tek çözüm yöntemi” yaklaşımı günümüze de çözümün önünü tıkayan en önemli engel olarak gözükmekteyse de yeni bir istikşafi görüşme süreci gerginliği azaltmada ve daha dostane bir atmosfer oluşturmada önemli bir rol oynayabilir. Görüşmeler ikili diyalogun olmadığı ortamlarda sıkça görülen taraflı dış müdahaleleri zorlaştırarak sorunların çözümü için daha uygun bir siyasi ortamın oluşumuna katkı sağlayacaktır.